

УДК 330.12:338

В. В. МОРТИКОВ,
*доктор економічних наук,
професор кафедри управління персоналом та економічної теорії
Східноукраїнського національного університету імені В. Даля
(Луганськ)*

КОНЦЕПЦІЯ СПОЖИВЧОГО НАДЛИШКУ ТА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

Уточнено концепцію споживчого надлишку. Розкрито інформаційні аспекти визначення споживчого надлишку. Обґрунтовано потенціал політики перерозподілу споживчого надлишку. Запропоновано деякі інструменти такого перерозподілу.

Ключові слова: споживчий надлишок, економічна політика, інструмент економічної політики, регулювання споживчого надлишку.

V. V. MORTIKOV,
*Doctor of Econ. Sci.,
Professor, Chair of Human Resources Management and Economic Theory,
V. Dal' East-Ukrainian National University
(Lugans'k)*

CONSUMER'S SURPLUS CONCEPT AND ECONOMIC POLICY

The concept of consumer's surplus is clarified. Informational aspects of the measurement of consumer's surplus are revealed. The potential of the policy on a redistribution of consumer's surplus is substantiated. Some tools aimed at such redistribution are proposed.

Keywords: consumer's surplus, economic policy, economic policy tools, consumer's surplus regulation.

Сучасна економічна наука широко використовує поняття “споживчий надлишок” (consumer's surplus), введене в науковий оборот у 1844 р. французьким інженером Ж. Дюпюї. Теорія споживчого надлишку набула подальшого розвитку в працях класиків і неокласиків, насамперед у дослідженнях А. Маршалла. Концепція економічного надлишку в цілому та споживчого надлишку зокрема застосовується в усіх галузях сучасної економічної науки: економіці сільського господарства і навколишнього середовища, регіональній та міжнародній економіці, економіці освіти та охорони здоров'я тощо [1]. Водночас у пострадянській літературі про споживчий надлишок згадується переважно в навчальних виданнях з мікроекономіки [2; 3]. При цьому звертається увага на отримання споживчого надлишку окремими покупцями за використання певних благ обмеженими групами споживачів. Разом з тим достатньо корисним та ефективним є макроекономічний аналіз споживчого надлишку, який не дістав поширення в економічній науці.

* Мортиков Віталій Володимирович (Mortikov Vitalii Volodymyrovych) – e-mail: mvitaly@ukr.net.

Вивчення різних аспектів споживчого надлишку є актуальним через ряд причин:

– величина і структура цього надлишку свідчать про добробут населення, його окремих груп, про ефективність функціонування національної економіки та її окремих секторів, організацій і ринків;

– зміни надлишку в основному визначають зміни у поведінці споживачів.

Метою статті є аналіз споживчого надлишку як важливого феномену не тільки мікроекономіки, але й макроекономічної теорії, а також впливу економічної політики на добробут населення через величину та структуру надлишку, який вони отримують. Політики можуть не усвідомлювати, що різні заходи, які позначаються на доходах населення і цінах, впливають також на розмір споживчих надлишків та їх перерозподіл. Завдання економічної науки – надати особам, які мають відношення до проведення економічної політики, додатковий інструмент, що показуватиме вплив їхньої діяльності на добробут різних груп населення.

Як відомо, *споживчий надлишок* – це різниця між сумою, яку споживачі готові та здатні заплатити за товар і послугу, і сумою, яку вони фактично платять. Надлишок виникає разом з формуванням ринкових цін та визначенням готовності платити за блага ті чи інші суми, а також потім, на етапі купівлі-продажу блага. На наш погляд, слід розрізняти: а) споживчий надлишок, який отримує окрема особа від споживання певного блага; б) споживчий надлишок, який отримують усі споживачі певного блага; в) споживчий надлишок, який отримують споживачі всієї країни від споживання всіх благ – це сукупний споживчий надлишок. Слід зазначити, що агрегування споживчого надлишку на рівні країни є досить складною процедурою у першу чергу через необхідність розмежування ринків кінцевих і проміжних споживачів. Структура сукупного споживчого надлишку – це його розподіл між різними благами і соціальними групами населення країни. Зміна величини та структури споживчого надлишку впливає на економічну поведінку людей. Вони перестають купувати товар, від використання якого споживчий надлишок стає від'ємною величиною, зникає, скорочується.

Інформаційні аспекти проблеми. На жаль, безпосередню інформацію про зміни споживчих надлишків отримати неможливо, насамперед, через відсутність даних про готовність людей платити за ті або інші блага. Але існує чимало не-прямих індикаторів, які вказують на такі зміни, індикаторів, аналізу яких ми приділяємо увагу у статті.

Певне уявлення про динаміку споживчих надлишків може надати динаміка реальної зарплати по країні в цілому та за регіонами. Саме реальна, а не номінальна зарплата значною мірою відображає здатність платити за блага, які пропонуються ринком. Протягом 1995–2013 рр. реальна зарплата в Україні зростала, тільки у 1996–1998 та у 2008–2009 рр. – знижувалася *, що по-іншому виражає динаміку споживчої активності населення та сукупного споживчого надлишку, який ним вилучається. Висока активність покупців і продавців на ринку – свідчення високих або зростаючих надлишків, які отримують його контр-

* Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (1995–2013 рр.) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

агенти. І навпаки, якщо, наприклад, у сільському господарстві зменшується поголів'я худоби, скорочуються посіви, то це свідчить про відсутність як надлишку виробника щодо даної продукції, так і надлишку покупця.

Про зміну споживчих надлишків можуть свідчити обсяги реалізації, зокрема, показник “оборот роздрібної торгівлі”. Відстежуючи позитивну динаміку цього показника за останні роки в порівнянних цінах, можна зробити висновок про зростання сукупного споживчого надлишку. Так, оборот роздрібної торгівлі в січні 2014 р. становив 66,8 млрд. грн., що у порівнянних цінах є на 8,8% більшим, ніж у січні 2013 р. *. Інформацію про динаміку споживчого надлишку можуть надати і зміни в кількості споживачів того чи іншого товару або послуги, наприклад, зміна кількості пасажирів за якийсь час.

Певне уявлення про готовність платити за блага, отже, доступність і величину споживчих надлишків може надати інформація про оцінку населенням рівня своїх доходів. Для дослідження оцінювання населенням України рівня своїх доходів Держкомстатом у січні 2011 р. було проведено опитування домогосподарств: 12% респондентів високо оцінили рівень своїх доходів (вони зазначили, що грошей вистачало навіть на заощадження); 59% оцінили рівень своїх доходів як достатній; 38% вважають свій дохід достатнім для купівлі продовольчих товарів, але не достатнім для купівлі всіх необхідних непродовольчих товарів і послуг; 3% домогосподарств не могли забезпечити себе навіть достатнім харчуванням **. Про зростання сукупного споживчого надлишку в Україні може свідчити динаміка сукупних витрат. У середньому за місяць у розрахунку на 1 домогосподарство вони збільшилися з 426,5 грн. в 1999 р. до 3591,8 грн. у 2012 р. ***. Звичайно, кожний з перелічених показників дає досить умовне уявлення про сукупний споживчий надлишок, але в цілому вони, на наш погляд, можуть бути корисними для макроекономічного аналізу споживчого надлишку.

Відбуваються зміни і у структурі сукупного споживчого надлишку. Наприклад, існує масовий перехід людей від самозабезпечення продуктами харчування до купівлі необхідного в системі торгівлі. Частка спожитої продукції, яка отримана з підсобного господарства та від самозаготівель, у структурі сукупних ресурсів населення скоротилася з 23% у 1999 р. до 3,6% у 2012 р. ****.

Політика розподілу і перерозподілу сукупного споживчого надлишку: її цілі та потенціал. Слід визнати, що існують ринковий розподіл споживчого надлишку і державний вплив на цей розподіл. Представники неокласичної теорії вважають, що ринковий розподіл надлишків є найбільш оптимальним і пропонують не втручатися в цей процес різним позаринковим інститутам, включаючи державу. Їй не варто втручатися у тих випадках, коли ринок сам може розподілити економічні надлишки між продавцями і покупцями, і такий розподіл є раціональним як з економічної, так і з соціальної точок зору. Проте повне невтручання держави в дію ринкових сил може спричинити соціально неоптимальний розподіл над-

* Оборот роздрібної торгівлі за січень 2014 року : експрес-випуски / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

** Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2010 році / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

*** Структура сукупних витрат домогосподарств (1999–2012 рр.) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

**** Там же.

лишків між покупцями, коли багато необхідних для життя благ стануть не доступними для їх частини.

Метою економічної політики також є вплив на сприятливу з суспільної точки зору економічну поведінку на різних ринках за рахунок виникнення і збільшення економічного надлишку у одних споживачів та його скорочення і ліквідації у інших. Однією з цілей державної політики є створення таких умов, за яких продавці і покупці знаходили б один одного на ринку та залучалися до отримання економічних надлишків. Йдеться про сприяння у формуванні ефективних елементів ринкової інфраструктури: бірж, торгових палат, інформаційно-консультаційних центрів тощо. Якщо держава відсторонюється від створення таких умов, ринки функціонують не на повну потужність, скорочується величина сукупного економічного надлишку. Цілі економічної політики щодо регулювання споживчого надлишку можуть змінюватися залежно від економічної ситуації в країні. За економічного зростання створюються умови для залучення до нових благ домогосподарств з невисокими і середніми доходами. Завданням держави в таких умовах є сприяння збільшенню споживчого надлишку у найменш забезпеченій частині населення за рахунок її залучення до придбання нових благ. В умовах економічного спаду завдання економічної політики — стабілізація споживання для цієї частини населення. Таким чином, зусилля держави мають бути націлені на перерозподіл сукупного споживчого надлишку — надлишку, який вилучається від споживання всіх благ всім населенням країни. Ступінь цього перерозподілу залежить від ряду факторів: матеріального стану основної частини населення, рівня економічного розвитку країни в цілому, пріоритетів соціальної політики.

Для проведення заходів щодо перерозподілу сукупного споживчого надлишку засобами економічної політики необхідно оцінити можливості такого перерозподілу, які визначаються: а) рівнем незадоволення потреб населення в життєво важливих благах; б) наявністю якогось "надмірного" споживчого надлишку. Слово "надмірний" у даному разі вказує на соціально-економічну невиправданість отримання споживчого надлишку (всього або частини) певною групою населення по певних благах в існуючих конкретних умовах. При встановленні надмірності надлишку слід виходити з науково обґрунтованих норм споживання. Можна отримати докір у тому, що всі згадування про науково обґрунтовані норми і регулювання споживання — з арсеналу економіки радянського типу. Проте в умовах обмежень споживання життєво важливих благ значною частиною населення країни цей докір є неправомірним.

У літературі з ціноутворення для ринків недосконалої конкуренції часто використовується поняття "захоплення споживчого надлишку", коли продавець звертається до практики диференційованих цін для різних категорій покупців. Можна сказати, що до подібного "захоплення" звертається і держава, коли через механізм соціальних трансфертів перерозподіляє купівельні можливості різних верств населення. Завдання соціальної політики — по можливості зробити за рахунок скорочення надмірних споживчих надлишків життєво необхідні товари та послуги доступними для тієї частини населення, для якої вони є недоступними.

Для розуміння потенціалу політики розподілу і перерозподілу споживчих надлишків слід урахувати, що блага поділяються на:

- зовсім непотрібні, коли людина не готова платити за них ані копійки;
- корисні, проте суб'єкт не готовий платити за них ринкову ціну;
- корисні, коли суб'єкт готовий платити за них ринкову ціну, але від споживання цих благ він не отримує надлишку;
- корисні, від споживання яких суб'єкт отримує надлишок.

Тільки остання категорія благ може становити інтерес з точки зору перерозподілу надлишку засобами економічної політики. Товари і послуги, споживчий надлишок від споживання яких має істотне значення для добробуту населення, є предметами першої необхідності: продукти харчування, одяг, житлово-комунальні та транспортні послуги. Ці блага є в споживчому кошику, тому економічна політика націлена на забезпечення їх доступності для всіх категорій населення.

Про потенціал різних напрямів зусиль, націлених на регулювання споживчого надлишку, можна судити з того, на що населення готове витратити додаткові доходи. У 2011 р. в Україні було проведено таке дослідження: респондентам запропонували 3 пріоритетних напрями. У разі значного збільшення доходів майже половина домогосподарств направила б додаткові кошти, насамперед, на лікування і відпочинок, 42–35% – на поліпшення умов проживання, купівлю одягу, взуття, побутової техніки, майже кожне четверте домогосподарство – на поліпшення харчування і поповнення заощаджень *.

Певні можливості щодо регулювання розподілу і перерозподілу сукупного споживчого надлишку створює значна незадоволена потреба в житлі. Так, кількість сімей і самотніх людей, які перебували на квартирному обліку на кінець 2012 р., становила 1022 тис. **. Однією з вагомих сфер державного втручання є вплив на надлишки, які надходять від споживання послуг охорони здоров'я. При опитуванні, проведеному Держстатом України у 2012 р., виявилось, що 17% домогосподарств не здатні задовольнити свої потреби в даних послугах, зокрема в ліках, через їх високу вартість. Потенціал розподілу і перерозподілу споживчих надлишків залежить не тільки від рівня економічної активності у країні в цілому, але й від ситуації, яка виникає на окремих ринках. Саме на зростаючих ринках, в умовах динамічного попиту на продукцію у держави виникає велика можливість перерозподіляти споживчий надлишок.

Об'єкти та інструменти державної політики впливу на споживчий надлишок. Державі потрібно визначити, які групи населення, товари та послуги можуть стати об'єктом даного впливу. Однією з груп населення, на яку слід орієнтуватися державі при перерозподілі сукупного споживчого надлишку, є родини з дітьми, багатодітні родини, у яких можливість купувати різні товари досить обмежена. Так, у ході обстеження українських домогосподарств у 2012 р. виявилось, що серед 100 домогосподарств, у яких одна чи дві дитини, електропилососи мали 86 (серед багатодітних родин – 75), мікрохвильові печі – відповідно, 55 і 34 ***. Таким чином, підтримка державою багатодітних родин дозволить збільшити їх доступ до необхідних благ.

* Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2010 році / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

** Житловий фонд України (1990–2012 рр.) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

*** Наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування у 2012 році (за матеріалами вибіркового опитування домогосподарств) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Існують 2 канали здійснення державної економічної політики через споживчий надлишок: ціни і готовність покупців товарів і послуг платити.

Інструментами впливу на споживчий надлишок через ціни благ є:

- адміністративне регулювання цін;
- антимонопольні ініціативи;
- зміни оподаткування (податки на прибуток, ПДВ, акцизи);
- тарифи, нетарифні бар'єри;
- субсидування виробників товарів і послуг широкого використання для відшкодування частини їх витрат.

Названі інструменти розрізняються між собою за ступенем значущості для зміни сукупного споживчого надлишку, можливостей використання (табл. 1).

Таблиця 1

Інструменти, які впливають на споживчий надлишок через ціни і доступність благ *

Назва інструменту	Значущість інструменту для зміни сукупного споживчого надлишку	Можливості регулювання надлишку за допомогою інструменту
Податок на прибуток, акцизи	Висока – розміри податку прямо впливають на ціну товару, що продається	Залежать від значень еластичності попиту на товар за ціною. Часта зміна ставок податку неможлива через процедурні труднощі
ПДВ	Середня – розміри податку впливають на ціну товару, що реалізується	Часта зміна ставок неможлива через процедурні труднощі
Тарифи, нетарифні бар'єри	Достатньо висока	Існують щодо товарів, які імпортуються
Субсидування виробників для відшкодування частини їх витрат; антимонопольні ініціативи	Висока	Державне регулювання за допомогою інструментів є можливим

* Узагальнено автором.

Зміна ставок оподаткування щодо податку на прибуток і ПДВ має проходити через парламент з досить складною процедурою обговорень і прийняття на різних етапах узгодження. У цілому заплановане раніше зниження податку на прибуток до 16% з 1 січня 2016 р., безперечно, впливало б на ціни продавців і розміри споживчого надлишку. Те саме можна сказати і про курс на зниження ставок ПДВ. Регулюючи в'їзні мита, використовуючи такі інструменти зовнішньоторговельної політики, як нетарифні бар'єри, держава впливає на споживчі надлишки вітчизняних покупців імпорту.

Одна із цілей держави – обмежити споживання шкідливих для здоров'я благ. В Україні палять 47% чоловіків віком 18–59 років і 29% осіб непрацездатного віку *. Підвищення акцизів і одночасно цін на тютюнові вироби є інструментом

* Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2013 році / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

обмеження паління і вилучення державою споживчого надлишку із споживання цигарок.

Необхідно зазначити, що можливості впливати на поведінку людей через регулювання споживчих надлишків за допомогою акцизів залежать від цінової еластичності попиту на різні товари. Якщо попит є малоеластичним до ціни, тоді можливості є вищими. Для алкоголю і тютюнових виробів цінова еластичність істотно розрізняється за різними видами даної продукції та у різних споживачів. Деякі люди спроможні й готові платити за цигарки та алкоголь досить високу ціну, проте для частини населення високі ціни дуже обмежують їх споживання, отже, вона шукатиме можливості придбавати контрафактний алкоголь і сигарети за нижчою ціною, що, звичайно, виводить цих споживачів із сфери державного регулювання.

Кошти, вилучені через акцизи із споживчого надлишку, який отримується при споживанні тютюнових виробів, алкоголю і предметів розкоші, можуть у різних формах направлятися на підтримку тих верств населення, яким недоступні життєво необхідні блага – житло, медичне обслуговування, продукти харчування. Перехід людини у нову, більш високу за доходом категорію змінює для неї корисність ряду благ. Корисність деяких благ (наприклад, картоплі, хліба) при зростанні доходу людини знижуватиметься, як і їх частка в загальних витратах. Тому підвищення цін на дані товари в умовах збільшення доходів населення країни не матиме результатів з точки зору вилучення додаткового надлишку, регулювання доходів середнього класу.

Антимонopolні ініціативи держави мають пряме відношення до регулювання споживчого надлишку. З обмеженням злиттів, відкриттям ринку для потоку імпортованих товарів його структура змінюється з монополістичної та олігополістичної на конкурентнішу. Конкуренція змушує монополію знижувати ціни, тому з послабленням монополістичних позицій виробників дедалі більше споживачів долучаються до привласнення надлишку (але не завжди). Якщо у відповідь на зниження ціни виробник зменшує кількість продукції, яка випускається, то сукупний надлишок покупців і продавців може скоротитися.

За допомогою диференціації цін і тарифів держава може регулювати споживчий надлишок за різними напрямками використання одного і того самого блага. Відомо, що споживачі готові платити різні суми за одне й те саме благо, оскільки, використовуючись за різними напрямками, воно може приносити їм різну користь. Для практичних цілей важливо знати, який надлишок отримують, скажімо, споживачі води у багатоквартирних будинках, які використовують її для пиття, приготування їжі та прання. Визначається певний нормативний обсяг споживання води, який оплачується за порівняно низьким тарифом. Споживання води понад цей обсяг оплачується за більш високими тарифами. Подібний порядок існує в Україні щодо газу*. Отже, впливаючи на ціни, влада може регулювати доступність благ для покупців. Держава також впливає на споживчий надлишок через готовність населення платити за блага (табл. 2).

* Ціни на природний газ для різних категорій споживачів Харківської області, які діють з 01.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kharkivgaz.com.ua/tarifi-naprirodnii-gaz>.

Інструменти, які впливають на споживчий надлишок покупців через їх готовність платити *

Назва інструменту	Значущість інструменту для зміни сукупного споживчого надлишку	Можливості регулювання надлишку за допомогою інструменту
Податок на доходи фізичних осіб	Середня	Обмежені – через складність процедури зміни оподаткування фізичних осіб
Мінімальна заробітна плата	Достатньо висока, оскільки надбавка до мінімальної заробітної плати направляється переважно на придбання товарів і послуг	Середні – зміна мінімальної заробітної плати здійснюється щокварталу, щороку
Механізм індексації доходів	Висока, оскільки цей механізм в основному зачіпає ті верстви населення, які отримують невеликі доходи	Обмежені – через складність процедури зміни даного механізму
Законодавство, націлене на обмеження тіньових доходів	Залежить від положень кожного конкретного нормативного акта	Середні – певна частина доходів може потрапити під регулюючий вплив відповідних нормативних актів
Виплати по безробіттю, пенсії	Достатньо висока, оскільки дані виплати направляються переважно на придбання товарів і послуг	Обмежені – через складність процедури зміни порядку і розмірів даних виплат
Пільги, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, транспорту, ліків тощо	Стопроцентна, оскільки субсидії направляються виключно на оплату послуг	Обмежені – через складність процедури зміни порядку оформлення і розмірів субсидій
Надання дешевих позик на придбання житла, здобуття вищої освіти тощо	Стопроцентна, оскільки позики мають цільовий характер	Визначаються можливостями бюджету

* Узагальнено автором.

Ступінь впливу кожного з названих інструментів на споживчий надлишок є різним. Саме тому є сенс говорити про потенціал такого впливу за окремими інструментами, товарними групами, групами населення і за всією економічною політикою в цілому.

Певний вплив на величину споживчих надлишків, які отримуються покупцями, справляє податок на доходи фізичних осіб. В Україні його ставка (15%) є досить помірною, що робить наявний дохід фізичних осіб достатнім для купівлі різних благ і вилучення споживчого надлишку. Досить розумною з точки зору розподілу споживчого надлишку між особами з різними рівнями доходів є і ставка 17% податку, яка стягується в Україні з частини доходу, що перевищує десятиразовий розмір мінімальної заробітної плати. Ця ставка дозволяє перерозподіляти сукупний попит на користь осіб з відносно більш високою схильністю до споживання.

Важливим інструментом впливу на споживчий надлишок є система соціального страхування. Зміна стажу, необхідного для отримання пенсії, виступає одним з регуляторів споживчого надлишку. Піднявши цей стаж до 30 років для жінок і до 35 – для чоловіків, українська держава відсунула у часі частину населення від пенсійних виплат, чим внесла корективи в розподіл сукупного споживчого надлишку (наприклад, скоротився надлишок частини населення, яке зазнає труднощів при працевлаштуванні). Це стосується як молоді, так і осіб передпенсійного віку. Інструментами регулювання надлишків виступають субсидії та пільги. Безплатне користування окремими видами транспорту, ліками, путівками тощо дозволяє деяким групам населення отримувати доступ до життєво важливих благ, вносячи корективи в розподіл сукупного споживчого надлишку та його структуру. Відповідно, відмова від системи пільг, їх монетизація – це, по суті, відмова від впливу на структуру споживчого надлишку через даний інструмент.

У країнах з невисоким рівнем життя основної маси населення та в пострадянських країнах даний інструмент продовжує відігравати досить значну роль. Разом з тим потенціал впливу на споживчий надлишок через пільги і субсидії не залишається незмінним. Частка пільг і субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива в структурі сукупних ресурсів України знизилася з 3,7% у 1999 р. до 0,5% у 2012 р. Зменшились і безготівкові пільги на оплату товарів і послуг охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку, на оплату послуг транспорту і зв'язку. Їх частка в структурі сукупних ресурсів населення становила у 1999 р. 0,9%, а у 2012 р. – вже 0,5% *.

Заслужує на увагу такий інструмент регулювання споживчого надлишку, як оплата частини процентів за позиками на здобуття вищої освіти, будівництво житла для молодих родин, їх підтримка в рамках програми “Доступне житло 70/30”, яка передбачає компенсацію державою 30% вартості житла. Однією з особливостей української економіки є фінансування споживчих надлишків за рахунок боргів. Заборгованість щодо оплати комунальних послуг стала хронічним явищем. За даними Держстату України, у січні 2014 р. держава недоотримала 1% потрібної суми за оплатою цих послуг.

Необхідно зазначити, що вплив певних дій держави на величину споживчого надлишку є неоднозначним і різноспрямованим. Це стосується інструментів державної політики, які змінюють споживчий надлишок завдяки готовності споживачів платити і шляхом регулювання цін. Візьмемо, наприклад, законодавство щодо мінімальної заробітної плати. Її підвищення – це одночасно і підвищення купівельної спроможності людей (збільшення сукупного споживчого надлишку), і зростання витрат виробників, які змушені піднімати ціни (зменшення сукупного споживчого надлишку).

Перерозподіл споживчого надлишку відбувається не тільки завдяки заходам, спрямованим на зміну доходів і цін. Політика валютних курсів, яка проводиться центральним банком країни, також впливає на розміри споживчого надлишку, насамперед, за імпортованими товарами і послугами. У результаті збільшення обмінного курсу долара до гривні в січні – квітні 2014 р. ціни на ряд груп товарів (наприклад, ліки) зросли, що не могло не позначитися на величині споживчого

* Структура сукупних ресурсів домогосподарств (1999–2012 рр.) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

надлишку. У цілому споживчий надлишок є важливою економічною категорією, феноменом, який вимагає уваги як представників економічної науки, так і практиків, насамперед тих, хто займається розробкою і втіленням у життя економічної політики. При розробці різних заходів щодо перерозподілу національного доходу слід урахувувати їх вплив на розміри і структуру споживчого надлишку населення та його окремих груп.

Список використаної літератури

1. *Martin W., Alston J.* Producer surplus without apology? Evaluating investments in R and D // *The Economic Record*. — 1997. — June. — P. 146–158.
2. *Пиндайк Р., Рубинфельд Д.* Микроэкономика. — М. : Дело, 1992. — С. 121–123.
3. *Калініченко О.В., Березіна Л.М.* Мікроекономіка : навч. посіб. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — С. 87–116.

References

1. *Martin W., Alston J.* Producer surplus without apology? Evaluating investments in R and D. *The Economic Record*, June, 1997, pp. 146–158.
2. *Pindyck R., Rubinfeld D.* *Mikroekonomika* [Microeconomics]. Moscow, Delo, 1992, pp. 121–123 [in Russian].
3. *Kalinichenko O.V., Berezina L.M.* *Mikroekonomika* [Microeconomics]. Kyiv, Center of Educ. Liter., 2008, pp. 87–116 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17 червня 2014 р.
